

СУТНІСТЬ І НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

О. В. ЛОПУШИНЬКА

(Полтавська державна аграрна академія)

Анотація. Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ та напрямів розвитку підприємства з урахуванням елементів ресурсозберігаючого розвитку. **Методика дослідження.** Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, узагальнення, графічного методу. **Результати.** Досліджено й узагальнено існуючі підходи до визначення розвитку підприємства: кількісний, якісний, комплексний, системний і процесний. Запропоновано власне визначення розвитку підприємства з позиції процесного підходу. Узагальнено та систематизовано напрями розвитку підприємства, виокремлено ресурсозберігаючий розвиток як окремий напрям, що об'єднує всі види діяльності. **Практична значущість результатів дослідження.** Розвиток підприємства слід розуміти як процес кількісних, якісних і структурних змін, які призводять до переходу підприємства на новий рівень існування. Розвиток підприємства доцільно поділяти за змістом і видами діяльності. Об'єднуючим розвитком для всіх видів діяльності є ресурсозберігаючий розвиток підприємства.

Ключові слова: розвиток підприємства, напрями розвитку підприємства, ресурсозберігаючий розвиток.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Важливою передумовою для успішної діяльності підприємства є його сталий розвиток. У конкурентному середовищі визначальними факторами, які впливають на функціонування підприємства, є стабільність, своєчасність, відповідність умовам зовнішнього середовища тощо. Одним з основних чинників формування конкурентних переваг підприємств, що функціонують в умовах невизначеності та мінливості зовнішнього середовища, є ефективний розвиток. При цьому важливим також є співвідношення витрачених зусиль до отриманого результату – кожен суб'єкт підприємництва прагне за мінімальних зусиль одержати оптимальні зміни, які направлені на реалізацію мети та стратегії діяльності всього підприємства. При цьому багатофункціональне середовище існування для досягнення комплексного результату вимагає послідовного та взаємопов'язаного вирішення конкретних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження сутності розвитку підприємств зробили вітчизняні й за-

рубіжні вчені: О. Виноградова, Г. Какуніна, І. Хвостіна, Е. Коротков, І. Кулиняк, А. Петров, Ю. Погорелов, Л. Прийма, О. Пашенко, С. Дунда, В. Кифяк, Н. Афанасьєв, В. Рогожин, Р. Побережний, Ю. Плугіна, І. Маркіна, М. Тимошук, О. Гапоненко, І. Смоліна, О. Козлова, Л. Фролова, Т. Надтока та ін.

Економічна теорія визначає різні підходи до трактування категорії «розвиток підприємства». Оскільки відсутній єдиний універсальний підхід, а наявні визначення поняття «розвиток підприємства» інколи суперечать одне одному, необхідним є також ґрунтовний аналіз цього поняття, що дозволить отримати актуалізоване теоретичне підґрунтя для практичної діяльності підприємства. Ураховуючи, що поняття «розвиток підприємства» та його інтерпретування має враховувати багатоаспектність і багатогранність досліджуваного поняття, воно потребує опрацювання значної кількості праць науковців.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є обґрунтування теоретико-методологічних основ та напрямів розвитку підприємства з урахуванням елементів ресурсозберігаючого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз визначення поняття «розвиток підприємства» в науковій літературі дав змогу виокремити два аспекти його трактування: у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні розвиток підприємства розглядають як стан чи результат зміни діяльності (складу, властивостей) підприємства, переходу підприємства в інший кількісний та якісний стан під впливом факторів внутрішнього й зо-

внішнього середовища. У широкому розумінні розвиток підприємства трактується як незворотній, спрямований, закономірний процес, який є безперервною і послідовною зміною (сукупність змін) результатів чи станів підприємства в часі та просторі та під впливом факторів внутрішнього й зовнішнього середовища [1].

У результаті аналізу визначення розвитку підприємства, наданого сучасними науковцями, можна виділити п'ять підходів до трактування даної категорії (рис. 1).

Рис. 1. Підходи до визначення розвитку підприємства

Перша група науковців розглядає розвиток підприємства як зміну розміру й масштабів діяльності суб'єкта господарювання та збільшення кількісних показників його діяльності. Кількісний підхід до визначення розвитку підприємства з'явився в середині 80-х рр. ХХ ст. і пов'язаний з ім'ям таких науковців, як Р. Акофф, А. Петров, О. Козлова. Діяльність підприємств цього періоду часу характеризується сталістю зовнішнього середовища та стабільністю в конкурентному середовищі. Ураховуючи сучасні умови господарювання, яким відповідає динамізм зовнішнього середовища й високий рівень конкуренції, доцільно розглядати розвиток підприємства не тільки за допомогою кількісних показників.

Деякі сучасні науковці надають визначення розвитку підприємства через зміни якісних характеристик під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Так, С. Дунда визначає розвиток підприємства як сукупність спрямованих, інтенсивних та якісних змін економічної природи, що відбуваються на підприємстві внаслідок суперечності у внутрішньому середовищі та впливів факторів зовнішнього середовища. Е. Коротков розглядає дану категорію як сукупність змін, які приводять до появи нової якості та зміцнення життєвості системи, її здатності чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища. Н. Афанасьєв і В. Рогожин під розвитком підприємства розуміють об'єктивну зміну тільки якісних характеристик системи, що обумовлена як фундаментальними законами природи, так і закономірностями функціонування конкретних систем, за якої формуються нові властивості системи [1, 2].

Прихильники комплексного підходу розглядають розвиток підприємства як зміну кількісних характеристик, якісного складу, а деякі – і структурних елементів. На думку Р. Побережного, розвиток підприємства слід розглядати як спрямовану зміну якісного стану організації, її структури, складу або властивостей, кількісних чи якісних змін елементів організації. Ю. Плугіна акцентує увагу на тому, що розвиток підприємства – це якісні перетворення в його діяльності за рахунок змін кількісних і структурних характеристик техніко-технологічних, організаційно-комунікаційних, фінансово-економічних ресурсів на основі ефективного використання інтелектуально-кадрових ресурсів та інформаційних

технологій. А. Авер'янов пропонує розуміти під розвитком підприємства рух від одного якісного стану до іншого, викликаний кількісними накопиченнями в об'єкті, що призводять до якісних змін [1–3].

Деякі науковці розглядають розвиток підприємства з позиції системного підходу, характеризуючи це явище як систему взаємопов'язаних елементів. Так, В. Кифяк пропонує визначати розвиток підприємства як динамічну систему взаємодіючих підсистем, передумов, факторів і принципів, які формують вектор кількісних і якісних змін функціонування підприємством, спрямованих на досягнення пріоритетів [1].

Більшість науковців розуміють розвиток підприємства як процес. О. Раєвнева характеризує цю категорію як унікальний процес трансформації відкритої системи у просторі та часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування шляхом формування нової дисипативної структури й переводом його в новий аттрактор (одна з альтернативних траєкторій розвитку підприємства) функціонування. Ю. Погорелов під розвитком підприємства розуміє безупинний процес, що відбувається за штучно встановленою або природною програмою як зміна станів підприємства, кожен із яких є якісно іншим за попередній, через що в підприємства як у більш складної системи виникають, розкриваються та можуть бути реалізовані нові можливості, нові властивості, якості та характерні риси, які сприяють здатності підприємства виконувати нові функції, вирішувати принципово інші завдання, що зміцнює його позиціонування в зовнішньому середовищі й підвищує здатність протидіяти його негативним впливам. На думку Т. Надтоки і Г. Какуніної, розвиток підприємства – процес сукупних змін у соціально-економічній системі підприємства, спрямований на його перехід у новий якісно-кількісний стан у часі під впливом факторів внутрішнього й зовнішнього середовища, при цьому за напрямом він може бути як позитивним, так і негативним [4].

Розвиток підприємства слід розглядати як процес кількісних, якісних і структурних змін, що призводять до переходу підприємства на новий рівень існування.

Розвиток підприємства відбувається за різними напрямками, охоплюючи всі сфери

діяльності підприємства. Більшість науковців виділяють такі види розвитку підприємства: економічний, технологічний, управлінський, організаційний, соціальний тощо. Кожен із видів має свої характерні особливості, механізм реалізації, вплив на загальні результати діяльності підприємства. Проте, економічний розвиток виступає таким, що інтегрує, оскільки для будь-якого підприємства досягнення економічного ефекту є необхідною метою господарювання, а інші цілі (соціальні, технічні тощо) виступають супутніми. Разом із тим неврахування одного напрямку розвитку може бути згубним для підприємства, тому, крім цілей у вигляді збільшення прибутку, підприємство повинно комплексно узгоджувати зміни усіх сфер діяльності.

З точки зору структури розвитку та його типів виділяють економічний, технологічний, комерційний, соціальний та організаційний розвиток. Економічний розвиток, що пов'язаний із макроекономічними проблемами, є домінуючим серед названих типів. Дослідження економічного розвитку визначають як принципову мету економічної науки. Деякі науковці виокремлюють організаційний, техніко-технологічний, соціальний, економічний розвиток залежно від об'єкта змін у соціально-економічній системі підприємства. За видом потенціалу пропонується поділяти розвиток підприємства на виробничий, фінансовий, комунікаційний, інноваційний, маркетинговий, управлінський, мотиваційний та трудовий [5].

На рис. 2 наведено напрями розвитку підприємства за змістом і видами діяльності.

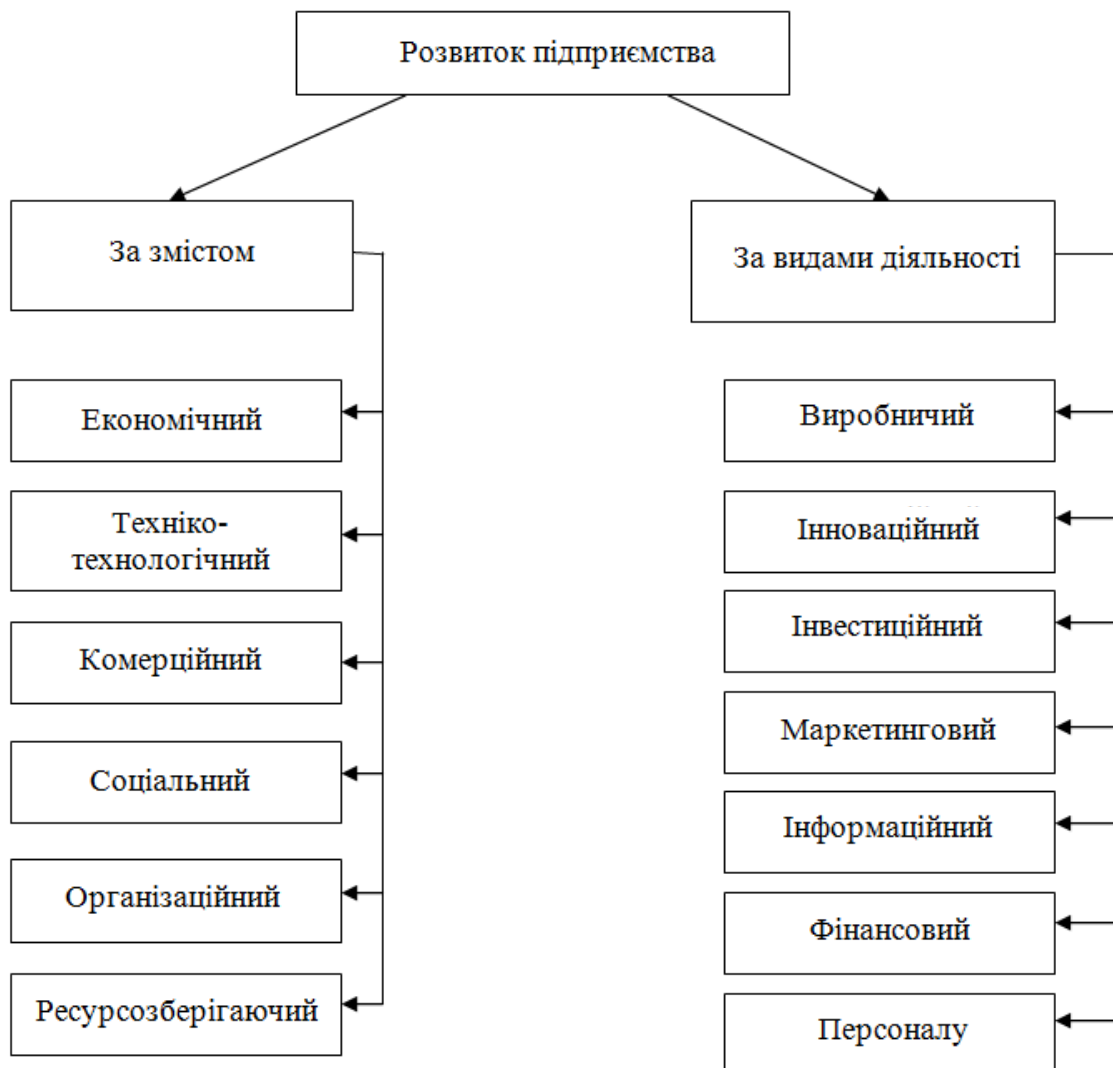

Рис. 2. Напрями розвитку підприємства [узагальнено автором]

Дослідивши погляди вчених на класифікацію розвитку підприємства, дійшли висновку, що за змістом розвиток підприємства доцільно поділяти на економічний, техніко-технологічний, комерційний, соціальний та організаційний. Важливо виділити ще один напрям розвитку за змістом – ресурсозберігаючий розвиток підприємства. За видами діяльності можна виділити виробничий, інноваційний, інвестиційний, маркетинговий, інформаційний, фінансовий розвиток і розвиток персоналу.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Отже, підсумовуючи все вищевикладене, розвиток підприємства слід розуміти, у першу чергу, як процес усіх видів змін, завдяки яким підприємство переходить на новий рівень існування.

Розвиток підприємства доцільно поділяти за змістом (економічний, техніко-технологічний, комерційний, соціальний, організаційний і ресурсозберігаючий) та видами діяльності (виробничий, інноваційний, інвестиційний, маркетинговий, інформаційний, фінансовий і розвиток персоналу). Більш детальне вивчення сутності й напрямів розвитку підприємства в подальшому дозволить обґрунтувати процес управління розвитком підприємства та виділити складові його організаційно-економічного механізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прийма Л. Р. Розвиток підприємства: сутність поняття / Л. Р. Прийма, І. Я. Кулиняк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Випуск 22.10. – С. 236–241.
2. Іванчук К. О. Теоретичні підходи до визначення категорії «розвиток підприємства» / К. О. Іванчук // Стратегія і механізм регулювання промислового розвитку. – 2012. – С. 231–239.
3. Матішак Ю. І. Характеристика поняття «розвиток підприємства» та його зв'язку з іншими економічними категоріями / Ю. І. Матішак // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2015. – № 3 (223). – С. 102–112.
4. Чорна М. В. Особливості управління розвитком підприємств ресторанного господарства / М. В. Чорна, М. С. Коваль // Ефективна економіка. – 2015. – № 1. – Режим доступу: nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_1_5 (дата звернення: 05.11.2017). – Назва з екрана.
5. Кулиняк І. Я. Напрями розвитку підприємства в умовах динамічного середовища / І. Я. Кулиняк, Л. Р. Прийма, О. Г. Шпак // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Економіка. – 2012. – Вип. 3 (37). – С. 55–58.

REFERENCES

1. Pryima, L. R., Kulynyak, Ya. The development of the enterprise: the essence of the concept. Scientific herald of NLTU of Ukraine, 2012, Issue 22.10, pp. 236–241.
2. Ivanchuk, K. O. Theoretical approaches to the definition of the category “enterprise development”. Strategy and mechanism of regulation of industrial development, 2012, pp. 231–239.
3. Matyshchak, Yu. I. Characteristics of the concept of “enterprise development” and its relation with other economic categories. Scientific herald, Odessa National University of Economics, All-Ukrainian Association of Young Scientists., Sciences: economics, political science, history, 2015, №. 3 (223), pp. 102–112.
4. Chorna, M. V., Koval, M. S. Features of the management of the development of restaurant enterprises. Effective economy, 2015, № 1, Access mode: nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_1_5 (accessed November 5, 2017) [in Ukrainian].
5. Kulinyak, I. Ya., Pryima, L. P., Shpak, O. G. The directions of enterprise development in the conditions of a dynamic environment. Scientific herald of Uzhgorod University. Ser. : Economics, Uzhhorod: Publishing House UzhNU “Goverla”, 2012, № 3 (37), pp. 55–58.

Е. В. Лопушинская (Полтавская государственная аграрная академия). **Сущность и направления развития предприятия: теоретический аспект.**

Аннотация. Цель статьи состоит в обосновании теоретико-методологических основ и направлений развития предприятия с учётом элементов ресурсосберегающего развития. **Методология исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, обобщения, графического метода. **Результаты.** Исследованы и обобщены существующие подходы к определению развития предприятия: количественный, качественный, комплексный, системный и процессный. Предложено собственное определение развития предприятия с позиции процессного подхода. Обобщены и систематизированы направления развития предприятия, выделены ресурсосберегающий развитие как отдельное направление, объединяющее все виды деятельности. **Практическое значение результатов исследования.** Развитие предприятия следует понимать как процесс количественных, качественных и структурных изменений, приводящих к переходу предприятия на новый уровень существования. Развитие предприятия целесообразно различать по содержанию и по видам деятельности. Объединяющим развитием для всех видов деятельности является ресурсосберегающее развитие предприятия.

Ключевые слова: развитие предприятия, направления развития предприятия, ресурсосберегающее развитие.

O. Lopushinska (Poltava State Agrarian Academy). **Essence and directions of the development of the enterprise: theoretical aspects.**

Annotation. The purpose of the article to substantiate the theoretical and methodological foundations and directions of enterprise development taking into account the elements of resource-saving development. **Methodology of research.** Solving the problems set in the article is carried out with the help of such general scientific and special methods of research: analysis and synthesis, generalization, graphic method. **Findings.** The existing approaches to the definition of enterprise development are investigated and summarized: quantitative, qualitative, complex, systemic and process. The actual definition of enterprise development from the position of the process approach is offered. The directions of enterprise development are generalized and systematized, resource-saving development is singled out as a separate direction, which combines all kinds of activities. **Practical value.** The development of an enterprise should be understood as a process of quantitative, qualitative and structural changes that lead to the transition of the enterprise to a new level of existence. It is advisable to divide the development of the enterprise by content and by type of activity. Uniting development for all types of activities is resource-saving development of the enterprise.

Keywords: development of the enterprise, directions of enterprise development, resource-saving development.